

UVODNA NAPOMENA

Ljudi oživljeni na ovim stranicama nisu velikani ni heroji, a ni slavljenici. Nisu bili velikani koji idejom i djelom oblikuju svoju i naredne generacije. Nisu bili heroji koji ličnom žrtvom za više dobro zajednice postavljaju moralni uzor pokoljenjima. Još manje su bili celebriteti koji nekom virtuožnošću trenutno fasciniraju svijet, a sutra već budu zaboravljeni. Oni su samo nastupali u javnom životu Hrvatske, u manjim ili većim ulogama, pa onda nestali.

Kao nitko, nisu ni oni mogli prerasti svoje vrijeme. Ono ih je oblikovalo davši im neke zajedničke crte. Rodili su se u Krociji. Osam stoljeća bilo je to diplomatsko ime Hrvatske. Imalo je utvrđeno političko značenje, bilo je i kulturno-socijalni pojam sa specifičnim karakteristikama i sve više anakronističnim poretkom. Kad je svjetska revolucija u XX. stoljeću odnijela u nepovrat ostatke srednjovjekovlja, nestalo je i pojma Kroacije. Danas je to još ime jednog planeta, naziv različitih proizvoda i privrednih poduzeća.

Umiranje je Kroacije počelo u drugoj polovici XIX. stoljeća kad su se originali ovih portreta rodili, razvijali i djelovali pretežno pod sistemima austro-ugarskog, hrvatsko-ugarskog dualizma, pod režimom tzv. nagodbe, pod sistemima stvorenim u interesu dinastija Habsburga. Tad je ova zemlja bila podvrgnuta mađarskoj aristokratskoj oligarhiji, i to u doba, kad je Evropu već počela preoblikovati ideja nacionalnog oslobođenja a industrijska revoluci-

ja stala iz temelja mijenjati oblike i način života. Oni su se rodili u zemlji politički nemoćnoj, ekonomski zaostaloj, kulturno zarobljenoj, socijalno razrožnoj. Za njih su to bila tragična, sudbonosna vremena, jer se u pitanju našao sam narodni opstanak. Njima je to razdoblje bilo mòra jer su im se u spoznaji nemoći i bezizlaznosti razbile iluzije tradicija da su Hrvatska i njezin narod u tom dijelu Evrope neki faktor koji ne može nestati jer sam može iskovati svoju sudbinu. Prolazno je sve pošlo nizbrdice. Nepovrativa su već prošlost postali nedavni deceniji kad se optimistički vjerovalo: »Još Hrvatska nij' propala!«. Nadobudne je davorije zamijenila Kranjčevićeva očajnica »Pred Baščanskom pločom«, a i sam je propovjednik kulta energije A. G. Matoš zavapio: »Ah proklet bio onaj čas – kad rodih se Hrvatom – jer tuđinski nas glođe pas – a konop nam za vratom...«. Ljudi su se radali, živjeli, posrtali tražeći izlaz iz bespuća, umirali žudeći život dostojan slobodnog čovjeka. Većinom su mislili da se to nikad neće moći obistiniti. Pristigle su nove generacije, vrludale, ginule i – našavši snagu i put – ostvarile ono o čemu djedovi i očevi nisu pravo smjeli ni sanjati: biti svoj na svom.

Takvo je razdoblje malodušnosti i očaja moralo roditi čudake za današnje poimanje. Sadašnjici su već teško shvatljivi poput mode i načina života njihovog doba. Tragični su u prividnoj komičnosti. Daroviti iznad prosjeka, nisu se tad mogli uživjeti, razviti i plodno djelovati. I groteskni su na svoj način jer nisu bili u skladu sa stvarnošću zemlje i vremena. Nosili su u sebi odraze svojih paradoksa, baštinu teškog reljefa tla koji je cijepao snage, čar najviših uzora stranih kultura i tadašnjih naprednih ideja koje ne uspijevaju presaditi, pa su njihovi zanos, htijenja i radovi, iverje ili mrtvorodenčad. Bili su stepenice po

kojima su gazila nova pokoljenja uspinjući se. Naoko je od njih ostao prah i – ništa.

Pa ipak! Izvršili su opću misiju ljudi: dali su sebe duhom i tijelom svojoj zemlji kao milijuni prije njih i kao što će učiniti milijuni poslije njih. Bez toga nema života za nove klice.

Josip Horvat